

บทที่ 1

บทนำ

การวิจัยเรื่อง การจัดการปัญหามลพิษทางอากาศจากการเกษตรโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบนฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างชุมชนต้นแบบที่สามารถเป็นตัวอย่างของการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อจัดการปัญหามลพิษทางอากาศจากการเกษตรในชุมชน โดยอาศัยเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของชุมชน ที่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ ในส่วนของ บทที่ 1 ซึ่งเป็นบทนำ ของรายงานวิจัยฉบับนี้เนื้อหาจะประกอบด้วย ที่มาและความสำคัญของปัญหา คำถามการวิจัย เป้าหมายและวัตถุประสงค์ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย ขอบเขตการวิจัย และนิยามศัพท์เฉพาะ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในอดีตที่ผ่านมารัฐบาลไทยได้มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวยังผลให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายลงอย่างมาก และรวดเร็ว จนขาดความสมดุล เกิดปัญหาทางด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ตามมา และมีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ ซึ่งมีผลกระทบทั้งโดยตรงและทางอ้อมต่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในเขตเมือง ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานตามนโยบายการพัฒนาประเทศกว่าทศวรรษ (แผนพัฒนาแห่งชาติ ฉบับที่ 1-3) รัฐบาลได้เริ่มตระหนักว่าแนวทางการพัฒนาที่ผ่านมาก่อให้เกิดผลเสียต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เห็นได้อย่างชัดเจน หากยังคงปล่อยทิ้งไว้จะทำให้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ทวีความรุนแรงจนอยู่ในขั้นวิกฤติได้ ดังนั้นรัฐจึงได้ปรับแผนนโยบายการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นผลในเชิงเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว มาให้ความสำคัญในการพัฒนาควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาแห่งชาติฉบับต่อ ๆ มา โดยเริ่มจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ถึงฉบับที่ 10 ได้มีการปรับปรุงแนวทางการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับนโยบายที่ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาแต่ละด้าน โดยแยกจากกันเป็นส่วนๆ ขาดการประสานเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ต่อมาได้มีการปรับทิศทางการพัฒนาโดยให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการ ส่งเสริมให้องค์กรท้องถิ่นและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 เน้นการสร้างความตระหนักและจิตสำนึกของประชาชนต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งพอจะกล่าวได้ว่าจากการดำเนินงานตาม

แนวนโยบายด้านการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ประชาชนตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับหนึ่ง

แต่ทุกคนคงยอมรับว่าปัจจุบันปัญหาสิ่งแวดล้อมยังคงมีอยู่ มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอยู่ตลอดเวลา และมีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ จะเห็นได้จากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบกำกับดูแลและสนับสนุนหน่วยบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ตลอดจนกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม กำลังประสบปัญหาอย่างหนักจากการร้องเรียนของประชาชน ชุมชน หรือแม้แต่องค์กรปกครองท้องถิ่นในแทบทุกพื้นที่ของประเทศ ให้เข้าไปช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ปัญหาที่เกิดจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนปัญหาการหาพื้นที่เพื่อใช้สำหรับกำจัดของเสียเป็นต้น ซึ่งจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ทำให้พอสรุปสาเหตุที่สำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ คือ ประชาชนขาดการมีส่วนร่วม ขาดจิตสำนึกที่จะรับผิดชอบต่อส่วนรวม รวมทั้งยังขาดความรู้และความเข้าใจอันดีเกี่ยวกับการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมของแต่ละท้องถิ่น ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงกลายเป็นปัญหาที่ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง และอีกประการหนึ่งคือ ประชาชนมองว่าการพิทักษ์รักษา และการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นหน้าที่ของรัฐ ไม่ใช่หน้าที่ของตน

จากสภาพปัญหาดังที่กล่าวมาแล้วส่งผลให้ปัจจุบันได้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้นในทุกพื้นที่ของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาหมอกภาวะทางอากาศในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ซึ่งในปัจจุบันและที่ผ่านมาในช่วงปี 2550 ได้รับผลกระทบจากมลภาวะทางอากาศ โดยเฉพาะควันพิษที่เกิดจากการเผาป่า ส่งผลกระทบต่อสภาพอากาศในเขตจังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน เชียงราย พะเยา ลำปาง และน่าน บางวันปริมาณควันพิษที่อยู่ในระดับเกินขีดปกติและส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนถึงขั้นเจ็บป่วยเป็นโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ โรคปอด

จังหวัดเชียงใหม่ เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีประชาชนในพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งส่วนใหญ่ร้อยละ 75 ของประชาชนในพื้นที่ จะทำการปลูกลำไยร่วมกับการทำนาข้าว และจากการประกอบอาชีพดังกล่าวทำให้มีชีวมวลที่เหลือจากการประกอบอาชีพจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเศษฟางข้าว กิ่งลำไย และใบลำไย โดยประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่จะจัดการกับชีวมวลดังกล่าวโดยการเผาทำลายในที่โล่ง ซึ่งการเผาทำลายดังกล่าวเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนาเกิดปัญหาหมอกควันในพื้นที่เป็นประจำทุกปีและส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่ จากข้อมูลทางด้านสาธารณสุขชุมชนของเทศบาลตำบลเมืองแกนพัฒนา พบว่าการเจ็บป่วยของคนในชุมชนที่เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลและศูนย์บริการสาธารณสุข 3 ลำดับแรก พบว่า มีอาการเจ็บป่วยด้วยโรกระบบกล้ามเนื้อมากที่สุด รองลงมาคือโรกระบบทางเดินหายใจ และโรกระบบผิวหนังและเนื้อเยื่ออ่อน ซึ่งพบว่า สาเหตุการเจ็บป่วยของคนในชุมชน มีความ

สอดคล้องกับการประกอบอาชีพ ที่คนส่วนใหญ่ในชุมชนมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีการใช้แรงงาน และสาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ปัญหามลพิษทางอากาศที่เกิดจากเผาชีวมวลในพื้นที่ทำการเกษตร ทำให้มีต้นทุนจากปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและค่าใช้จ่ายในการรักษา ดังนั้นแนวทางหนึ่งที่จะแก้ปัญหาดังกล่าว ชุมชนจะต้องมีระบบการจัดการชีวมวลที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงมีแนวทางในการนำชีวมวลมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าหรือเพิ่มมูลค่าให้กับชีวมวล ดังนั้นการแสวงหาแนวทางในการนำฟางข้าวและเศษกิ่งลำไยมาใช้ประโยชน์ เพื่อลดการเผาในที่โล่ง จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการที่จะลดปัญหามลพิษทางอากาศในชุมชน ลดความเจ็บป่วยและลดค่าใช้จ่ายในการรักษาตนเองรวมทั้งยังเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับชีวมวล จนส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต การพัฒนาชุมชน สังคม การบริหารจัดการองค์กร และการบริหารประเทศ ในช่วงระยะเวลา 3 – 5 ปีที่ผ่านมาเป็นจำนวนมาก และมีกิจกรรมที่อยู่ในลักษณะที่เข้าข่ายของการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ได้รับการยอมรับหลายกิจกรรมเช่นเดียวกัน โดยการรับรู้และการประยุกต์ใช้ผ่านหลายช่องทาง ทั้งผู้นำความคิด กลุ่มวิชาการ การสัมมนา โรงเรียน ภาครัฐกิจ องค์กรภาครัฐ สื่อมวลชน ประชาสังคม และกลุ่มการเมือง จากที่ผ่านมการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ได้นำไปสู่การแก้ปัญหาต่าง ๆ มากมายในชุมชนการดำเนินการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางหนึ่งที่จะประยุกต์ใช้ เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเอง ซึ่งการกำจัดมลพิษของชุมชนต่าง ๆ ที่มีการบริหารจัดการที่ดีเช่น การคัดแยกขยะ แล้วนำขยะที่คัดแยกแต่ละชนิดนำไปใช้ประโยชน์โดยใช้เทคโนโลยีพลังงานและธนาการขยะ โดยมีขยะที่ต้องกำจัดเพียงกลุ่มเดียวคือขยะพิษและขยะนำกลับมาใช้ไม่ได้ (สุชาติ ไชยสวัสดิ์ และคณะ, 2548) จากการศึกษาต้นแบบการจัดการมลภาวะทางอากาศโดยชุมชนในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน (สุศักดิ์ นุ่มมีศรี, 2552) พบว่าแก้ปัญหาการเผาพื้นที่ทางการเกษตรโดยการจัดเวลาในการเผาได้ 100 % จำนวนผู้ป่วยที่เกี่ยวข้องกับระบบทางเดินหายใจลดลงประมาณ 75 % ชุมชนได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน คือ มีสภาพอากาศของชุมชนมีความสะอาดมากขึ้น ดังนั้นการสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี จึงเป็นการลงทุนทางด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพของคนในชุมชน และเป็นการสร้างความสุขร่วมกันของคนในชุมชนด้วย ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต การพัฒนาชุมชน สังคม การบริหารจัดการองค์กร และการบริหารประเทศในช่วงระยะเวลา 3 – 5 ปีที่ผ่านมาเป็นจำนวนมาก และมีกิจกรรมที่อยู่ในลักษณะที่เข้าข่ายของการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้รับการยอมรับหลายกิจกรรมเช่นเดียวกัน โดยการรับรู้และการประยุกต์ใช้ผ่านหลายช่องทาง ทั้งผู้นำความคิด กลุ่มวิชาการ การสัมมนา โรงเรียน ภาครัฐกิจ องค์กรภาครัฐ สื่อมวลชน ประชาสังคม และกลุ่มการเมือง จากที่ผ่านมการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ได้นำไปสู่การแก้ปัญหาต่าง ๆ มากมายในชุมชนการดำเนินการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางหนึ่งที่จะ

ประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดการพัฒนาการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเอง โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความแปรผันของธรรมชาติและปัจจัยต่างๆ โดยอาศัยความพอประมาณ และความมีเหตุมีผล สติปัญญา ตลอดจนการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียรและความอดทน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันอันนำไปสู่ความสมัครสมานสามัคคี โดยการเริ่มต้นจากชุมชน และขยายไปยังหน่วยงานต่างๆ ซึ่งเป็นการสร้างเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงโดยยึดหลักการ ไม่เบียดเบียน แบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันบนพื้นฐานความพองาม พอกิน พอใช้และพอใจ พวกเราทุกคนก็สามารถช่วยกันแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ด้วยคนในชุมชนต่อไป

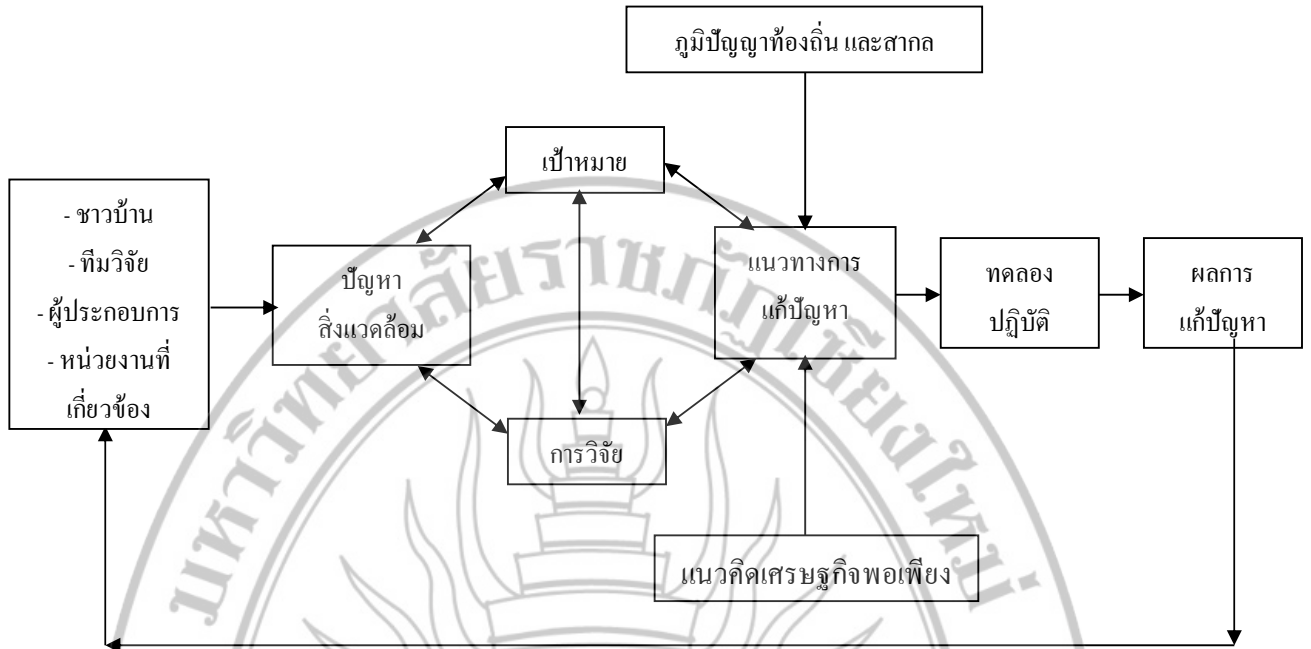
ดังนั้น เพื่อป้องกันและหาแนวทางสร้างความรู้เพื่อการจัดการมลภาวะทางอากาศดังกล่าว ทุกภาคส่วนต้องมีส่วนร่วมและรับผิดชอบร่วมกันไม่ว่าจะเป็นภาคประชาชน ภาคสถาบันการศึกษา ภาคองค์กรชุมชน รวมถึงภาครัฐที่เกี่ยวข้อง การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการมลพิษทางอากาศบนฐานเศรษฐกิจพอเพียง พื้นที่ จังหวัดเชียงใหม่ จึงเป็น โครงการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ ในการที่จะใช้กระบวนการวิจัย สร้างชุดความรู้ สร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างนวัตกรรมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาพร้อมกัน หากไม่แล้วก็จะเกิดปัญหาซ้ำซากยากต่อการแก้ไข การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งในการหาเจ้าภาพและภาคีมาร่วมรับผิดชอบปัญหา และการป้องกันปัญหาร่วมกันอย่างเป็นระบบโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเข้ามาใช้แก้ปัญหามลภาวะอากาศที่เกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของ โครงการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ ปัญหา และเหตุปัจจัย เงื่อนไข ของปัญหามลภาวะทางอากาศจากการเกษตร
2. เพื่อการพัฒนาแนวทางการแก้ไขปัญหาและการจัดการปัญหามลพิษทางอากาศจากการเกษตรบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

กรอบแนวความคิดของ โครงการวิจัย

โครงการวิจัยจะใช้กระบวนการวิจัย สร้างชุดความรู้ สร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างนวัตกรรมในแก้ไขปัญหาหมอกพิษทางอากาศจากการเกษตร โดยการประยุกต์ในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน อย่างเป็นระบบโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเข้ามาใช้แก้ปัญหาของชุมชนที่เกิดขึ้น โดยมุ่งเน้นไปที่การทำให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วม ทั้งยังเป็นงานวิจัยที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้กับคนรุ่นต่อ ๆ ไปได้จนนำไปสู่ความยั่งยืนของการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม และสามารถนำไปประยุกต์ และถ่ายทอดให้กับชุมชนอื่น ๆ ที่ต่อไปได้ ดังภาพที่ 1.1

ภาพที่ 1.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

1. การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของนักวิจัย และประชาชนในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่
2. กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา คือ ประชาชนในชุมชนเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
3. พื้นที่ในการศึกษา คือ เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

นิยามศัพท์เฉพาะ

มลพิษทางอากาศ หมายถึง มลพิษทางอากาศที่เกิดจากการเผาเศษวัสดุเหลือทิ้งจากการเกษตร ในพื้นที่เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ชีวมวล หมายถึง ชีวมวลจากการเกษตรในที่โล่ง ในพื้นที่เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา เช่น ฟางข้าว ใบและเศษกิ่งลำไย เป็นต้น